

HEVESI ISTVÁN:

Az Istennek felajánlott királyleány: Szent Margit

Ha Szent Margit életéről beszélünk, általában mindenkinek ugyanazok a motívumok jutnak az eszébe: a Nyulak szigeti kolostorban élő hercegnő penitenciatartó élete, miszticizmusa, önsanyargatásai és korai halála. Előadásomban megpróbálom Szent Margit vallásosságának gyökereit felderíteni, illetve, ha lehet, ebből majd arra következtetni: mit is akarhatott életével kifejezni a világ számára. Margit életének eseményeiről nagyszámú forrás tájékoztat, ezek alapján próbálom sorra venni életrajzának főbb állomásait.

Árpádházi Margit Klissza várában született 1242. május és augusztus között. Szülei, IV. Béla és Mária királyné még születése előtt úgy határoztak, hogy ha a tatár veszedelem elhárul az ország fölül, akkor gyermeküket az egyháznak, illetve Szűz Mária szolgálatára ajánlják fel. Margit tehát már anyja méhében oblata, felajánlott leánygyermek volt. 1242 szeptemberében a királynő visszatér Visegrádra, és itt mintegy 3 évig szinte teljes elszigeteltségben neveli Margitot. 1245-ben a királynő és Margit a királyi udvarral együtt vonul és valószínűleg Szávaszentdemeteren /a helység azonos az ókori Sirmiummal/ Margit nevelőjévé teszi az udvar egyik tagját, Olympiadest.

A 24 éves fiatalasszony Tamás bodoméri ispánnak az özvegye, vele van 4 éves kislánya, Erzsébet is. A királyi udvar továbbvonul, eltelik 1-2 hét, a királynő elérkeztnek látja az időt fogadalmuk teljesítésére, ezért ők elválnak a királyi kísérettől és Veszprém felé mennek. A Szent Benedek hegy nyugati oldalán lévő Szent Katalin kolostorba kerül Margit hercegnő, Olympiades-szel együtt. A nevelőnő 4 nap múlva veszi fel az apácaruhát, leánya, Erzsébet 1-2 év múlva követi őt, és Margit apácatársa lesz. Olympiades döntését valószínűleg nem a lelki készítés indokolja, hanem az, hogy továbbra is neveltjeivel maradjon.

Margit 1252-ig tartózkodik Veszprémben, amikor beköltözhetővé válik a Nyulak szigetén lévő zárda. A kolostort Mária királyné költségein építették: 1252-től élete végéig ez Margit lakóhelye. /A monostor alapítólevelét csak 1259-ben állítja ki IV. Béla./ 1254-ben Margit apácafogadalmat tesz Humbertusnak, a domonkos rend mesterének kezébe. Ez a fogadalom nem azonosítható a felszenteléssel, csak egy egyházi formula, amely a domonkos szerzeteshez tartozást biztosítja. Nem tudni, hogy II. Ottokár cseh király már ekkor előállt volna házassági szándékával,

mindenesetre a fogadalom garancia a házasság megakadályozására. 1261-ben a cseh király már forrásokkal alátámaszthatóan dinasztikus házasságot kíván kötni Margittal, azután, hogy a stájer lázadás leverését követően másodszer is békét köt IV. Bélával Bécsben. Margit mereven elzárkózik a szülői kérés teljesítése elől, és a további zaklatásokat elkerülve még ebben az évben eléri, hogy apácává szenteljék. Ottokár házassági szándékával ekkor másfelé fordul, és feleségül veszi IV. Béla unokáját, Kunigundát. 1268-ban még egyszer felmerül Margit megházasításának terve; Anjou Károly szicíliai király kérése feleségül, Margit azonban őt is visszautasítja. 1270-ben önsanyargató élete következtében tragikusan korán hal meg 28 éves korában a Nyulak szigeti Boldogasszony kolostorban. Hagyatéka is jellemzi életét, kis ládájában a következő relikviákat találták: 2 ciliciumrész /egy összeszakadozott és egy új/, egy vas öv, 1 vesszővirgács beborítva sündisznó tüskés bőrével, 2 lábbeli, belsejében oldalt apró vasszegekkel, egy ónból készült lemez hálómódra összefont sok apró daróc szalaggal, melyet fiatal korában ruhái alatt meztelen mellén viselt.

E rövid életrajz kapcsán felmerülhet bennünk a kérdés: mi volt az érteleme ennek az életnek. Miért élt tökéletes penitenciatartó életet Margit, miért nem ment soha férjhez, miért vállalta és kultiválta a szegénységet? A kérdések megválaszolására két irányból közelíthetünk. Az egyik út Margit oblata voltának kiemelése. Arról van szó, hogy a tatárjárást IV. Béla és az ország keresztény lakosai úgy magyarázták, hogy az ország egész lakossága Istennek nem tetsző, bűnös életet élt, és gyalázatoságai miatt Isten büntetésül küldte a pusztító tatárokat ellenük. Ebből logikusan az a gondolat következik, hogy az Istent ki kell engesztelni, különben elpusztul, elvész az ország. A kiengesztelés módját Béla találja meg: a tatárok kivonulásáért cserébe Istennek ajánlja a lányát. Margit tehát már születése előtt determinálva van a példamutató egyházi szolgálatra. Végeredményben egész életét úgy élte le, hogy gyötörődve és kínlódva, de maximálisan eleget tett az egyházi szolgálat követelményeinek. A szolgálat nehézségeit jelzi, hogy Margit nem értette a latin liturgikus szövegeket. Ezért is volt számára vezeklés a karban való éneklés, illetve a napi 5-6 alkalommal végzett imádkozás. Így nem mélyülhetett el eléggé az officiumok szövegeiben, mint ahogy azt a latinul tudók megtették. Margit az ország közösségéért /ekkor még nem beszélhetünk nemzetről/ vállalt áldozatot és ebbe a vállalásba halt bele tragikusan korán.

Margit életrajzában vizsgálatakor feltűnik: egész életében adva volt számára a lehetőség, hogy kilépjen az apácarendből. A veszprémi kolostor, ahol gyermekkorát töltötte, nyitott volt, sokkal könnyebb volt onnan a világba való visszatérés, mint egy ferences, premontrei vagy ciszterci kolostorból. Később a szigeti Boldogasszony zárdában a házassági szándékok adtak

volna lehetőséget a visszatérésre. Margit azonban nem lépett ki a rendből. Mi erre a magyarázat? "Csupán" a Krisztushoz való hűségéről van szó, vagy valami más is lappang e visszautasítások mögött. A felgyülemlett kérdések megválaszolásához az előbbieken emlegetett második úton lehet elindulnunk. A veszprémi kolostor apácaközösségét kellene megvizsgálnunk valóságosságuk szempontjából. Mezey László mutatja ki, hogy a közösség sok szállal kötődik a korabeli Nyugat-Európa egyik laikus nőmozgalmához; a beginizmushoz. Már a kolostor védőszentjének kiválasztása is bizonyítja a begina gyökereit, hiszen ez ugyanaz a Katalin, aki a begináknak is védőszentje. Az apácák vallásossága tehát úgy jellemezhető, hogy a beginizmustól jutottak el a domonkos rendi hivatalos alapítás után a domonkos regula felvételéig.

A begina mozgalom ideológiájára jellemző, hogy lényegében a kathar aszkézis jellegzetességeit veszik át, de tevékenységüket katolikus keretek között fejtik ki, a szerzetesrendekhez kapcsolódva. A kathar aszkézis örökségként egyik legfontosabb elvük a világban az elérhető vallásos tökéletességre törekvés eszménye. Ha vallásos laicizmusról beszélünk, akkor a vallás soha nem választható el bizonyos gazdasági és társadalmi változások kívánásától. Margit tehát gyermekkorában egy begina múltú közösség tagja lett és az ő lelki, szellemi befolyásuk Margit egész további életére kihatott. A begina szellemre vezethető vissza Margit szüzességhez való ragaszkodása. Ez is lehet a kathar önmegtartóztatás nőkre való alkalmazása. Ezért sem megy férjhez soha. Margit szegénység-kultusza a beginizmusra, még tovább menve pedig a penitens-mozgalomra vezethető vissza. A penitens-mozgalom emellett, hogy a szegénységet szorgalmazza, egyben a rossz társadalmi rend következményének is tartja azt. Margit a szegénység mögé rejti a társadalomról alkotott véleményét. Szól a "kemény fejedelmekről", akik csak "névvel keresztények", egyébként csak a kereszténység híreit rontják, rosszabbak a pogányoknál és a szkizmatikusoknál. Tisztában van egyes egyházi fejedelmek /püspökök, érsekek/ gonoszságával és hataloméhségével, de őket nem azonosítja az egyházzal, amellyel sohasem szállt szembe, ebben gátolja szigorú domonkos neveltetése.

Margitot következetes penitenciatartó élete szembeállítja a kolostori környezetével és családjával is. IV. Béla, miután Margittal kapcsolatos második házassági terve is meghiúsult, minden támogatást megvont a lányától és ezáltal a szigeti zárdától is. A király egyébként a 60-as évektől feleségével együtt fokozatosan elfordul a domonkos rendtől és ferences érzelművé válik. Margit tehát elveszti apja jóindulatát, de a kolostor közössége sem igyekszik azonosulni vele. Életmódja és szegénységkultusza kivételes esetektől eltekintve nem követendő példa a gazdag nemesek lányainak, akiket a király példáját követve szülei a kolostorba adtak. A katolikus egyház - amelynek

egyre precízebben körvonalazódik dogma- és követelményrendszere - sem kíván azonosulni Margit beginaelveivel. Ennek bizonyítéka az 1273-74-es, illetve 76-os szenttéavatási jegyzőkönyvek névsora, melyekből kiderül, hogy csak két magasabb rangú pap tesz tanúbizonyságot Margit szentsége mellett. Ezzel szemben túlsúlyban vannak a szegény tanúk, akik körében leginkább ismert volt Margit penitenciatartó életének híre, valamint annak tudása, hogy a hercegnő "maga is akarta a szegénységet."

Margit eltávolodását tehát mind a "hivatalos" egyháztól, mind pedig apjától a penitenciatartó begina életmód okozhatta. Ez a hercegnőt nemcsak közvetlen környezetétől távolította el, hanem saját főrangú rétegétől is. Ezért történhetett meg, hogy a szigeti kolostorban apácátársainak egy része nehéz életét még tovább keserítette. Ezek az apácák egyszerűen nem tekintették Margitot a saját közösségükbe valónak. A magyar király leánya végül is fényesen teljesítette oblata voltából reá háruló feladatát, életét a magyarok közösségéért áldozta fel, az őt érő begina hatás pedig kora vallásos törekvéseinek legjavát hozta benne felszínre, ezáltal téve "miraculummá" az életét a legendák csodái nélkül is.

Margit halálával szinte egyidőben megkezdődik szentté avatásának eljárása. Már 1273-74-ben, majd 1276-ban szentté avatási jegyzőkönyvek készülnek életéről, tetteiről. Margit szentté avatásának szorgalmazása végigvonul az egész középkoron, majd az újkoron és még tovább, azonban mindig történtek politikai manipulációk, amelyek a hivatalos szentté avatást megghiúsították. Ez az esemény végül 1943-ban, jó 670 év késéssel történik meg. Margit szentté avatási procedúrája talán analógia a magyarság történetére is. Párhuzamokat fedezhetünk fel a hihetetlenül elhúzódozó elismerési folyamat és a tatárjárással kezdődő, majd az ország történelmén végigvonuló veszedelmek között. De reméljük: ahogyan Margit szentté avatási problémája is megoldódott a II. világháború idején, úgy a napjainkban bekövetkező pozitív átalakulással talán országunkra is egy bizakodásra okot adó perspektíva vár.